

Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Programlarında Farklı Din Anlayışlarına Ayrılan Yer

Yrd. Doç. Dr. Tuğrul YÜRÜK*

Atf / ©- Yürük, T. (2015). Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Programlarında Farklı Din Anlayışlarına Ayrılan Yer, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 55-75.

Öz- Çalışmanın temel amacı, Cumhuriyet dönemi din öğretimi programlarının İslamiyet dışındaki dinlere ve İslamiyet içindeki yorum farklılıklarına ne oranda yer verdiğini tespit etmektir. Bu amaç çerçevesinde Cumhuriyet dönemi programları incelendiğinde 2000 yılında hazırlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının farklı din anlayışlarına olumlu bakış açısının kazandırılmasının hedeflenmesi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet döneminde ilk defa 1956 Ortaokullar ve Bunlara Muadil Diğer Okullar İçin Din Dersleri Programı ile İslam merkezli olmakla birlikte farklı dinler ile ilgili bilgiler programlara girmeye başlamış ancak farklı dinlerden ilk defa 1976 Ortaokul Din Dersi Programında ismen bahsedilmiştir. Cumhuriyet dönemi din öğretimi programlarında İslamiyet içindeki farklı yorumlara ise ilk defa 2000 yılında hazırlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarında "Dindeki Anlayış Farklılıkları" ünitesi ile yer verilmiştir. 2005 Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programında dört Sünni fıkhî-amelî mezheple birlikte Caferilik mezhebine de yer verilerek önemli bir adım atılmıştır.

Anahtar sözcükler- Din öğretimi programları, farklı din anlayışları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi

Giriş

Son dönemlerde eğitim ortamında çoğul bir yapının varlığı gözlenmektedir. Bu durumun temel sebepleri arasında toplumsal yapının çoğullaşması gösterilebilir. Toplumsal yapının çoğullaşması eğitim anlayışındaki değişimlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. James, Dewey, Piaget, Vygotsky gibi eğitimcilerin çocuk merkezli eğitim yakla-

---

Makalenin geliş tarihi: 01.05.2015; Yayına kabul tarihi: 22.06.2015

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: tyuruk79@gmail.com

şimleri eğitim ortamındaki bireysel farklılıklara dikkatleri yoğunlaştırmıştır. Bununla birlikte son zamanlarda çoğulluğun oluşumunda kültürel farklılıkların da en az bireysel farklılıklar kadar hatta daha da fazla etkili olduğu öne sürülmektedir¹. Eğitim ortamında yaşanan çoğulluk yönündeki bu değişimin belki de en çok etkili olduğu alanlardan birisi din eğitimi ve öğretimidir. Dünyada Doktriner Din Öğretiminin dışında Mezheplerüstü Din Öğretimi, Mezheplerarası Din Öğretimi, Sorgulayıcı Din Öğretimi, Eleştirel Din Öğretimi, Dinlerarası Din Öğretimi, Fenomenolojik Din Öğretimi vb. özellikle bu çoğul yapıyı göz önünde bulunduran farklı din öğretimi modellerinin uygulanması bu durumun en açık göstergelerindedir². Türkiye'deki din öğretimi alanı da dünyadaki çoğul yapı ve çoğulculuk ile ilgili tartışmalardan etkilenmekte ve bu konu ile ilgili çeşitli yayınlar yapılmaktadır³. Cumhuriyetin başlangıcından bu yana din öğretimi programlarında oranları değişmekle birlikte farklı din anlayışlarına yer verilmiştir. Ancak özellikle son dönemlerde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine yapılan eleştiriler arasında din öğretimi programlarının çoğulculuğa yer vermediği bulunmaktadır. Uygulanan din öğretimi programlarına özellikle çoğulculuk açısından getirilen eleştiriler neticesinde programlarda bu yönde değişiklikler⁴ yapılmaya çalışılmaktadır.

¹ İbrahim Aşlamacı, *Çoğulculuk ve Din Eğitimi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008, s. 52, 53.

² Din öğretimi yaklaşımları ve modelleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları, Uluslar arası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar 28-30 Mart 2001-İstanbul, MEB, Ankara 2003; Seyfullah Bazarkulov, *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008; Fatma Çapcıoğlu, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.

³ Türkiye'deki din öğretimi programlarında farklı din anlayışlarına verilen yer ile ilgili yapılan çalışmalar arasında şunlar sayılabilir: Kaymakcan, Recep, Yeni Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul 2007; İbrahim Aşlamacı, *Çoğulculuk ve Din Eğitimi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008; Hatice Gündüz, *İlköğretim Din Dersi Kitaplarında Diğer Dinlerin Öğretimi (Zorunlu Din Öğretimi Öncesi ve Sonrası Dönemlere Ait Ders Kitapları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008; Cemal Tosun, "Cumhuriyet Dönemi Din Dersi Öğretim Programlarında Diğer Dinler", *Türkiye'de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü Geleceği)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, s. 655-672; Sönmez Kutlu, "Laik Örgün Eğitim Sisteminde Doktrin Merkezli Çoğulcu Din Eğitimi Mümkün mü?", *Günümüz Aleviliğinde Eğitim Çalıştayı (29-30 Mayıs 2009)*, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2009; Zübeyir Bulut, "Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi", *Kelam Araştırmaları*, 8:2 (2010), ss. 65-90; Mustafa Bayar, "Çoğulculuk Bağlamında İmam Hatip Lisesi Kelam Dersinde Alevilik Bektaşilik Öğretimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 31, ss. 551-559; Mine Yıldırım, "2011-2012 Öğretim Yılından Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin Bir Değerlendirme", s. 7 (<http://www.aihmiz.org.tr/aktarımlar/dosyalar/1349647350.pdf> Erişim Tarihi: 08.04.2015); *Türkiye'de Din ve Eğitim: Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci*, Yayına haz.: Aytağ Şaşmaz, Batuhan Aydagül, Işık Tüzün, İrem Aktaşlı, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul 2011.

⁴ Programlara yönelik eleştiriler doğrultusunda yapılan değişiklikler ile ilgili değerlendirmeler için bkz. Recep Kaymakcan, "Danıştay, "Din Dersi Konusunda Niçin Görüş Değiştirdi?", *Zaman Gazetesi*, 6

Çalışmada temel problem; *Cumhuriyet dönemi din öğretimi programlarının farklı dinlere ve İslam'ın farklı yorumlarına yer verip vermediği, yer veriyse de bunun ne şekilde olduğudur.* Çoğulculuğun din eğitimi ve öğretiminde önemli göstergelerinden birisi farklı din anlayışlarının programlarda ne kadar ve hangi bakış açısıyla yer aldığıdır⁵. Türkiye'deki din öğretimi programlarının bu doğrultuda incelenmesi gerektiği kanaatinde olduğumuz için böyle bir problemi ele almayı tercih ettik. Bu çerçevede temel amacımız; ülkemizde Cumhuriyet döneminde uygulanan din öğretimi programlarında farklı dinlere ve İslam'ın farklı yorumlarına verilen yer ortaya koymaktır.

Araştırmada iki soruya cevap aranmaktadır:

1. Cumhuriyet döneminde uygulanan din öğretimi programlarında farklı dinlere yer verilmiş midir?
2. Cumhuriyet döneminde uygulanan din öğretimi programlarında İslam içi farklı yorumlar ile ilgili konular bulunmakta mıdır?

Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmış ve içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın veri toplama aracı, Cumhuriyet döneminin başlangıcından günümüzde kadar uygulanan din öğretimi programlarıdır. Cumhuriyet dönemi din öğretimi programları değerlendirilirken öncelikle 2000 yılı öncesi (1924-1982), daha sonra da 2000 yılı ve sonrası (2000-2006) din öğretimi programlarına yer verilecektir. Program değerlendirmesinde 2000 yılı öncesi ve sonrası şeklinde ayırım yapılmıştır. Çünkü Cumhuriyet dönemi din öğretimi programları arasında 2000 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programları önemli bir dönüm noktasıdır. Bu programla birlikte din öğretimi program anlayışlarında önemli değişimler gözlenmiştir. Din öğretimi programlarının bu şekilde iki dönem halinde değerlendirilmesinin bir diğer sebebi; program anlayışları bakımından 2000 yılı öncesi ve sonrası dönemlerin kendi içerisinde birbirine yakın olarak değerlendirilebileceği düşüncesidir.

Mart 2008. http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-prof-dr-recep-kaymakcan-danistay-din-dersi-konusunda-nicin-gorus-degistirdi_660893.html (Erişim Tarihi: 17.12.2014); Berke Özenç, "AİHM ve Danıştay Kararlarının Ardından Zorunlu Din Dersleri Sorunu", *İÜHFM*, Yıl: 2008, C: LXVI, S: 2, ss. 191-226; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi*, İHOP, Ankara 2013, ss. 13-27.

⁵ Onur Bilge Kula, *Almanya'da Türk Kültürü, Çok-kültürlülük ve Kültürlerarası Eğitim*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 318-319; Muhammet Şevki Aydın, Cemil Osmanoğlu, *Kültürlerarası Din Eğitimi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2015, s. 100.

1. 2000 Yılı Öncesi Din Öğretimi Programları

Özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde uygulanan din öğretim programlarının anlaşılabilmesi için Osmanlı'nın son döneminden ne tür bir din öğretimi anlayışının aktarıldığından bahsetmek gerekir. Çünkü iki dönem birbirinden farklı da olsa özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde din eğitimi ve öğretimi anlamında önceki dönemin izleri devam etmiştir. Türkiye'deki din öğretiminin Cumhuriyet dönemi öncesi tarihi süreci incelendiğinde devlet ile dinin iç içe olduğu Osmanlı döneminde eğitimin tümü dini bir içerik taşımıştır. Eğitim işini üstlenen ve her ilim dalını bünyesinde barındıran medreselerin dini/İslami bir karakteri bulunmaktaydı. Bu durum, Tanzimat fermanı ile birlikte değişmeye başlamış, yeni mektepler açılmış, din öğretimi de eğitimin merkezinde olma konumunu kaybetmiş, diğer dersler arasındaki yerini almıştır. Her ne kadar bu dönemde din, eğitimin merkezindeki konumunu kaybetmeye başlasa da din öğretiminde tek bir mezhep veya dinin merkezde olduğu anlayışın izleri son dönemlere kadar mevcudiyetini sürdürmüştür⁶.

Osmanlı dönemindeki din eğitimi anlayışının izlerini Cumhuriyet döneminde de görmek mümkündür. Nitekim Cumhuriyet döneminin ilk programları olan 1924 İlkokul Kuran-ı Kerim ve Din Dersleri Müfredat Programı⁷, 1924 Lise Birinci Devre (Ortaokul) 1. ve 2. Sınıf Din Dersleri Müfredat Programı, 1926 İlk Mektep Din Dersleri Müfredat Programı, 1930 İlk Mektep Din Dersleri Müfredat Programı (Şehir ve Köy İlkokulları)⁸ ve 1948 İlkokul Din Dersleri Müfredatı⁹ içeriğinde İslam'ın dışındaki dinler veya mezheplerle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

⁶ Cumhuriyet öncesi örgün eğitimde yürütülen din eğitimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Salih Zengin, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004; Zeki Salih Zengin, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009; Zeki Salih Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002; Recai Doğan, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1998, cilt XXXVII, s. 361-441.

⁷ 4. sınıfta Hz. Muhammed'in hayatı anlatılırken diğer peygamberlerin menkıbelerinin anlatılacağı belirtilmiştir. Bkz. *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Maarif Vekaleti İlk Tedrisat Dairesi, İstanbul 1340 (1924), s. 13.

⁸ 1926 4. sınıf ve 1930 Şehir İlkokulları 5. sınıf programının konuları içinde yer alan "İslam Dininin Esasları" konu başlığı altında "Kimsenin dinine, itikadına, işine karışmamak. İslam Dininde her şahıs kendi itikadından ve işinden sorumludur. Başkalarının imanına karışmaya kimsenin hakkı yoktur" şeklinde bir madde yer almaktadır. Her ne kadar İslam'ın içindeki farklı yorumlar ve dinler hakkında bilgiye yer verilme de bu madde ile programda inanç özgürlüğü ve farklı inançlara saygı konusu vurgulanmaya başlanmıştır. Bkz. *İlk Mekteplerin Müfredat Programı (1926)*, İkinci Tab', Devlet Matbaası, İstanbul 1927, s. 47.

⁹ 5. sınıf Din dersi müfredat konuları arasında yer alan "Peygambere iman" ve "Allah'ın Kitaplarına İman" konusunda Hz. Muhammed'in dışındaki peygamberlere ve Kur'an-ı Kerim'in dışındaki kutsal kitaplara değinilmiştir. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Heyeti'nin 25/XI/1948 tarih ve 232 sayılı kararı, s. 2-3.

Din dersi programlarında diğer dinlerden ilk defa bahsedilmesi, 1956 Ortaokullar ve Bunlara Muadil Diğer Okullar İçin Din Dersleri Programı ile gerçekleşmiştir. Bu programda Ortaokullar 2. sınıf programının ilk ünitesi olan “Müslümanlıkta Allah İnancı, Peygamberimiz” başlığı altında önceki programlarda olduğu gibi sadece Hz. Muhammed ile ilgili konulara değil, “İslamıktan önceki dinleri tebliğ eden peygamberler” başlığı altında İslamiyet’ten önceki dinlerin peygamberlerine de değinilmiştir. Yine 2. sınıfta “Kuran ve Hadis” başlığı altında “Diğer Mukaddes Kitaplar ve Kur’an”, “Zamanımızda yeryüzündeki dinler ve İslam’ın bunlar arasındaki yeri” başlığında ise “Yeryüzündeki büyük dinler hangileridir?” konularına yer verilmiştir¹⁰. Bundan önceki programlarda da Hz. Muhammed’in haricindeki peygamberler ve Kur’an-ı Kerim haricindeki kitaplar ile ilgili bilgiler vardır ancak 1956 programında ilk defa İslamiyet’ten farklı dinlere ayrı bir başlık ayrılmıştır.

1967 Lise ve Bunlara Muadil Öğretim Kurumları ile Lise Derecesindeki Din Dersi Programında 1. sınıfta “Dinler Tarihi’ne Toplu Bir Bakış-Semavi Dinler Arasında İslam Dini” ünitesi yer almıştır¹¹. Görüldüğü üzere bu programda dinler semavi-semavi olmayan şekilde ayrılmıştır.

1968 İlkokul Din Bilgisi 5. sınıf programında diğer dinler ile ilgili bir ünite başlığı bulunmamakla birlikte “Kitaplara İnanmak” ünitesinde kutsal kitaplara, “Peygamberlere İnanmak” başlığı ile Hz. Muhammed ve başlıca peygamberlere yer verilmiştir¹². Ancak İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudiliğin dışındaki dinlerin kutsal kitapları programa dahil edilmemiştir. Daha önce 1956 Ortaokullar ve Bunlara Muadil Diğer Okullar İçin Din Dersleri Programında “Mukaddes Kitaplar” şeklindeki tanımlama yerini “Dört hak kitap” tanımlamasına bırakmıştır. Programın bu şekilde tanımlaması, İslam’ın kutsal kitaplar hakkındaki bakış açısını yansıttığını göstermektedir. 5. Sınıftaki üniteler arasında “Peygamberlere İnanmak” ünitesi bulunmaktadır. Bu ünitenin içerisinde ise “Peygamberlerden başlıcaları” ilk konu olarak yer almıştır.

1976 Ortaokul Din Dersi Programında 1. sınıfta “Genel Anlamda Din” ünitesinde “En Büyük İlahi Dinler” konusunda ilahi dinler olarak ifade edilen Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet ayrı konu başlıkları halindedir. “İslam Dininin Temel Prensipleri: İman” ünitesinde “Kitaplara iman” ve “Peygamberlere iman” başlığı altında Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitapları ve peygamberleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır¹³. 1976 Ortaokul Din Dersi Programında 3. sınıf konuları arasında “İlahi Dinler Arasında İslamiyet” başlığı altında Yahudilik ve Hıristiyanlığa yer verilmiştir¹⁴. Böylece Cumhuriyet döneminde ilk defa bir

¹⁰ *Maarif Vekaleti Tebliğler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 921, 17 Eylül 1956, s. 148.

¹¹ *MEB Tebliğler Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1475, 23 Ekim 1967, s. 372.

¹² *İlkokul Programı (1968)*, MEB, İstanbul 1969, s. 110.

¹³ *MEB Tebliğler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1900, 27 Eylül 1976, s. 338.

¹⁴ *MEB Tebliğler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1900, 27 Eylül 1976, s. 339.

programda İslamiyet dışındaki dinlere ismen yer verilmiştir. Programda dinlerden bahsedilirken din tasnifinin ilahi-ilahi olmayan şeklinde yapıldığı görülmektedir. Yine tasnifin “en büyük ilahi dinler” şeklinde yapılması da dikkat çekicidir. Tasnifte yer alan “en büyük” ifadesinden kastedilenin yaşayan ilahi dinler olduğu düşünülebilir.

1976 Lise Din Bilgisi Programında 1. sınıfta “Din Ne Demektir?” ünitesinin alt başlıklarından birisi “Dinler Hakkında Kısa Bilgi”dir. Yine “İslam Din” ünitesinde “Kitaplara iman” ve “Peygamberlere iman” konuları bulunmaktadır¹⁵. Lise 3. sınıfta ise “Dinler Tarihi-ne Toplu Bir Bakış” ünitesinde “Kaç türlü din vardır?”, “Hak dinler hangileridir?” konularına yer verilmiştir. “Hak Dinler Hangileridir?” başlığında hak din olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıktan bahsedilmiştir¹⁶. Bu programda dinler arasında hak-hak olmayan şekilde bir ayırım yapılmaktadır.

1982 Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din Ahlak Bilgisi Programı ile birlikte ilk defa programların genel ilkeleri ve amaçları ortaya konulmuştur. 1982 programında ifade edilen genel amaca ulaşmak için uyulması gereken ilkelerden konumuzla ilgili olanları 1., 2. ve 3. maddelerdir. 1. maddede laiklik ilkesinin daima göz önünde bulundurulacağı, 2. maddede vicdan ve düşünce özgürlüğünün zedelenmeyeceği, 3. maddede aynı dinden olunan milletlerle her zaman iyi ilişkiler içerisinde olunamayacağı gibi ayrı dinden olan milletlerle de iyi ilişkiler içinde bulunulabileceği zihniyetinin kazandırılacağı belirtilmiştir¹⁷. Özellikle bu 3. madde, bu programda milletler arası ilişkilerin milletlerin dinlerine göre şekillenmeyeceğinden bahsedilerek diğer dinlere karşı tutumda önceki programlara göre daha olumlu bir adımın atıldığını ifade edilebilir.

1982 Din ve Ahlak Bilgisi Programında 5. sınıfta yer alan “Kitaplara İnanmak” ünitesinde “Dört büyük kitap” başlığı altında Kur’an-ı Kerim dışında kutsal olarak kabul edilen üç kitaba daha yer verilmiştir. “Peygamberlere İnanmak” ünitesinde de “Peygamberler ve Allah niçin peygamberleri göndermiştir?” ile “Kitabı Olan Peygamberler” konusu bulunmaktadır. Programda bahsedilen “dört büyük kitap”tan kasıt Zebur, Tevrat, İncil ve Kur’an’dır. Bu şekilde dört büyük kitaptan bahsedilmesinin diğer programlarda yer alan semavi-semavi olmayan, ilahi-ilahi olmayan, hak/hak olmayan şeklindeki dinler arasındaki sınıflamanın 1982 programında devam ettirildiğini göstermektedir.

1982 programında ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim amacını maddeler halinde verilmiştir. Bu amaçlar arasında yer alan 7. maddede: “Başkasının inancına, düşüncesine, canına, malına ve diğer haklarına saygı gösteren bir hoşgörü kazanmak”, 13. maddede: “...din kardeşlerine, insanlığa ve bütün varlıklara karşı

---

¹⁵ MEB Tebliğler Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1900, 27 Eylül 1976, s. 339.

¹⁶ MEB Tebliğler Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1900, 27 Eylül 1976, s. 340.

¹⁷ Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din Ahlak Bilgisi Programı, Tebliğler Dergisi, 29 Mart 1982, Sayfa 155, 156.

saygı, sevgi ve şefkat duymak¹⁸ şeklindeki ifadeler, farklı inanç ve dinlere mensup insanlara yaklaşım ile ilgili önemli ilkeler ortaya koymaktadır. Bu anlayış ile ilgili ifadelere 4. ve 5. sınıf amaçları arasında rastlanılmamaktadır. Amaçlarda hem bütün din ve inançlara karşı saygı ve hoşgörüyü kazandırmaya yönelik bir bakış açısı, hem de diğer programlarda da görülen İslam Dini merkezli bakış açısını¹⁹ görmek mümkündür.

1982 yılı 6. sınıf programında “Din Kavramı” ünitesi içerisinde “Dinler hakkında genel bilgi” başlığı ile İslam dini ile birlikte Musevilik ve Hıristiyanlığa yer verilmiştir. 1982 yılı 7. sınıf programında “Kitaplara İman” ünitesinde “Suhuf” ve “Kitaplar” konuları bulunmaktadır. “Peygamberlere İman” ünitesinde “Peygamber Kavramı ve Peygamberlere İnanmak”, “İnsanların Peygamberlere Olan İhtiyacı”, “Peygamberlerin Sıfatları” konularından bahsedilmiştir. 1982 yılı 8. sınıf programında “Kuran ve Hz. Muhammed” ünitesi içerisinde “Kuran’da Peygamber Kıssaları” başlığı ile bazı peygamberlerle ilgili kıssalara yer verilmiştir. 8. sınıfta “Türklerin, Başka Dinden Olanlara Karşı Tutumları” başlığı da diğer dinlere bakışa örneklik teşkil etmesi açısından önemlidir.

1982 Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Programında 1. sınıfta “Dinler ve Özellikleri” ünitesinde İkel dinler, Çin dinleri, Hint dinleri, Musevilik ve Hıristiyanlık yer almıştır. Ancak ünitenin devamında Son Din Müslümanlık ve Semavi Dinlerdeki Ortak Yönlerden de bahsedilmiş, son olarak da İslâmın Allah inancına yer verilmiştir. Görüldüğü üzere ünitenin başlığında dinlere karşı objektif bir ifade varken alt başlıklarda İslam dini açısından diğer dinler değerlendirilmiştir. Programda 3. sınıfta ise “Yeryüzündeki Dinler ve İslâm Dini” ünitesi bulunmaktadır. Bu ünite içerisinde “Yeryüzündeki dinler ve coğrafi dağılımları” alt başlığı yer almaktadır. Daha sonraki alt başlıklar ise yeryüzündeki Müslüman ülkeler ve bu ülkelerle ilişkilerimiz konularına ayrılmıştır.

Lise Müfredat Programında da ilk ve orta öğretim için konan genel amaç aynen korunmakta öğretimin temel ilkeleri de benzer biçimde sıralanmaktadır. Ancak ortaöğretime has olarak Din ve Ahlak Bilgisi öğretiminin amaçlarında “din kavramı ve dinler hakkında genel bilgi vermek, başkasının inancına, düşüncesine, canına, malına ve diğer haklarına saygı gösteren bir hoşgörü kazandırmak, dini inanç ve duyguların şahsi çıkarlara alet edilmesini engellemek, kendi iç dünyasını düzenlerken çevreyle, toplumla, ayrı dinden olanlarla, ilim, sanat ve uygarlık dünyasıyla sağlıklı ilişkiler kurmak, okul dışından alınması muhtemel batıl inanç ve fikirlerden uzak, saygılı bir görüş ve tutum kazanmak”²⁰ özel olarak vurgulanmıştır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi ise özellikle lise 1. sınıf programındaki

¹⁸ *Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din Ahlak Bilgisi Programı*, Tebliğler Dergisi, 29 Mart 1982, Sayfa 157.

¹⁹ Mesela *Temel Eğitim 6,7, 8'inci Sınıflarda Din ve Ahlak Bilgisi Öğretiminin amaçlarından birisi* “Müslümanlığın en son ve en gelişmiş din olduğunu bilmek”tir. Bkz. *Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı*, Tebliğler Dergisi, 29 Mart 1982, s. 157.

²⁰ *Lise Müfredat Programı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1987, s. 73.

“Din”, “Dinler ve Özellikleri” üniteleri ile düşünülmüştür. Yine Lise 3. sınıftaki “Yeryüzündeki Dinler ve İslam Dini” isimli ünite de bu amaçlara hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir²¹. 1982 Lise Müfredat Programında dinlerin “Yeryüzündeki Dinler” şeklinde tasnif edilmesi dinler arasında herhangi bir dini yargılamadan, objektif bir tasnif yapılmaya çalışıldığını göstermektedir.

1988 İlkokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı²² ile 1982 İlkokul Din ve Ahlak Bilgisi Programı genel olarak birbirinin aynısı olmakla beraber aralarında bazı değişiklikler bulunmaktadır. İki program arasındaki en önemli değişiklik genel ilkelere aittir. Şöyle ki; genel ilkeler açıklanırken programın hazırlanmasında sınıflarda farklı dinlere mensup öğrencilerin bulunabileceğinin göz önünde bulundurulduğu ifade edilmiştir. Bu çerçevede programda, milli kültür ve genel kültürü destekleyici nitelikte olmak üzere İslâmiyet, Musevilik, Hıristiyanlık ve diğer dinler hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerin de öğrencilerin inanç ve kültür dünyalarına genişlik kazandıracağı ve başka din mensuplarına karşı da daha hoşgörülü ve anlayışlı davranmalarını sağlayacağı belirtilmiştir. Programda, İslâm dinine ait bilgilerin, öğrencilerin bu konudaki ihtiyaçlarını daha fazla karşılamasının yanı sıra onları milli kültürün bir üyesi yapması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır²³.

4. madde de 1988 programına yeni eklenen ilkeler arasındadır. Bu maddede de şu ifadeler yer verilmiştir: “Azınlık okulların dışındaki okullarımızda öğrenim gören T.C. uyruklu Hıristiyanlık ve Musevilik dinlerine mensup öğrenciler; Kelime-i Şehâdet, Kelime-i Tevhid, Besmele, Amentü, Ayet, Sûre ve Namaz duaları ezberletilmeyecek; Namaz, Oruç, Zekât ve Hacca ait uygulamaya yönelik bilgiler öğretilmeyecektir. Dolayısıyla söz konusu öğrenciler aynı konularda ölçme ve değerlendirme açısından sorumlu tutulmayacaklardır.”²⁴.

1988 programıyla birlikte yapılan bir başka değişiklik de 29.1.1987 gün ve 23 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının kararıyla yukarıda belirtilen ilkelerin 4. maddesinde yer alan konuların uygulanmasında, T.C. uyruklu Hıristiyanlık ve Musevilik dinlerine mensup öğrencilerden isteyenlerin, bu dinlerden birine mensup olduklarını belgelendirmek kaydıyla belirtilen bu konuların derste işlenmesi sırasında sınıfta bulunmayabilecekleri

---

²¹ Nurullah Altaş, “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2002, C. 4, S. 12, s. 156

²² 1982 Anayasası’nın 24. maddesi ile Din Bilgisi ve Ahlak dersi, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” adıyla birleştirilerek tek ders halinde bütün ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulması mecburi hale getirilmiştir. 1982 yılında yürürlüğe konan programda dersin adı “Din ve Ahlak Bilgisi” iken 1988 programında “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” olarak değiştirilmiştir. Bkz. Turgay Gündüz, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 7, Yıl: 1998, s. 553.

²³ *İlkokul Programı (1988)*, s. 625.

²⁴ *İlkokul Programı (1988)*, s. 626.

hususunun kabulünün Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulunun tensip ve takdirlerine sunulmasının Bakana arzının kararlaştırılmasıdır. Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Başkanlığı da bu uygulamayı 29.1.1987 gün ve 1 sayılı kararla onaylamıştır²⁵. Belirtilen bu değişikliklerin dışında 1988 programının içeriğinde küçük bazı yenilikler olmakla birlikte konumuzla ilgili herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

1992 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında bazı küçük değişiklikler olmakla birlikte özellikle konumuz açısından 1982 ve 1988 programlarından farklılık bulunmamaktadır. Ancak 1982 Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında 3. sınıftaki “Yeryüzündeki Dinler ve İslâm Dinî” ünitesi 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında yer almamaktadır.

1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında 1. sınıfta 1982 Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına ilaveten “Dinler ve Özellikleri” ünitesinin içeriğine “Türklerde “ehlibeyt” sevgisi” konusu eklenmiştir. Ancak 1982 Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Programında 3. sınıfta bulunan “Yeryüzündeki Dinler ve İslâm Dinî” ünitesi 1992 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programında yer almamaktadır.

2000 yılı öncesindeki din öğretimi programları genel olarak değerlendirildiğinde İslam dini merkezli konulara yer verildiği tespit edilmiştir. Diğer inanışlar ile ilgili konularda ise İslam dininin bakış açısının hakim olduğu görülmektedir. 1982 yılı ile birlikte hazırlanan din öğretimi programlarında öğrencilerin İslam dinini benimsemeleri gibi bir amaçtan söz edilmemekle birlikte İslam dini ile ilgili bilgilere daha geniş yer ayrılmış, İslam'ın dışındaki dinlere az da olsa yer verilmiştir. Bahsedilen dinler ise Yahudilik ve Hristiyanlıktır. Bu dinlerin dışında kalan diğer dinlerden bahsedilmemiştir. 2000 yılı öncesindeki din öğretimi programlarında İslam dini içerisindeki farklı yorumlardan ise hiçbir şekilde bahsedilmemektedir.

2. 2000 Yılı ve Sonrası Din Öğretimi Programları

2000 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları önceki dönemde uygulanan programlardan birçok açıdan büyük farklılıklar göstermektedir. Bunlardan en önemlisi programın önceki programlardan farklı bir din ve eğitim anlayışına sahip olmasıdır. Programa göre program geliştirilirken öğrenciye dinin evrensel barış kültürünün yaratılmasında ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında katkıda bulunabileceği bilgisinin kazandırılması ve insanların kendi örf ve adetleri kadar başka milletlerin de örf ve adetlerine saygı ve hoşgörü gösterebilmesi dikkate alınan temel ilkeler arasındadır. Programda bütün dinlerin temel amacının iyi insan yetiştirmek olduğu, bu çerçevede öğrencilerin inanç ve kültür dünyalarını genişletmek ve başka din mensuplarına hoşgörülü ve anlayışlı dav-

²⁵ İlkokul Programı (1988), s. 628-629.

ranmalarını sağlamak²⁶ amacıyla Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm ile ilgili bilgilere yer verilerek İslam'ın bu dinler karşısındaki konumunun değerlendirilmesinin gerçekleştirileceği belirtilmiştir²⁷. Önceki programlarda diğer dinlerin öğretimi ile ilgili konularda sadece Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinden bahsedilirken bu programda bu iki din dışındaki Hinduizm ve Budizm dinlerinin de adı geçmektedir. Öğrenme-öğretme süreçlerinde uyulması gereken ilkeler arasında dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının bir zenginlik olduğunun öğrencilere fark ettirilmesinin²⁸ bulunması da din içi çoğulculuğa programda yer vermeye çalışıldığına bir göstergesidir. Benzer şekilde programın temel ilkeleri ortaya konulurken mezheplerin ayrımcılık değil, dinin anlaşılma biçimlerini ortaya koyan bir zenginlik olduğunun²⁹ belirtilmesi de önemlidir. Yine bireysel açıdan “öğrencilerin İslam dinini ve diğer dinleri ana kaynaklarına dayalı olarak tanımaları gerektiğini kavrayabilmeleri”; toplumsal açıdan “toplumdaki farklı dini anlayış ve yaşayışların dinin özü ile ilgili olmayıp sosyal bir olgu olduğunu tanıyabilmeleri, başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşabilmeleri”; evrensel açıdan “diğer dinleri temel özellikleriyle tanıyarak, bağlılarına hoşgörüyle yaklaşabilmelerinin”³⁰ genel amaçlar arasında ifade edilmesi, din içi ve din dışı farklılıklara karşı olumlu bakış açılarının kazandırılmak istendiğinin önemli bir göstergesidir.

Programda diğer sınıflarda da farklı inanç ve yorumlarla ilgili özel amaçlara yer verilirken 7. sınıf özel amaçları arasında diğer dinlerle ilgili önemli ve kapsamlı hedefler yer almaktadır. Bu amaçlar şu şekildedir:

- “Dinin evrensel bir gerçeklik olmasını açıklar.
- Dinlerin çeşitliliğinin nedenlerini açıklar.
- Günümüzde yaşayan İslam, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Budizm’in temel özelliklerinin ve öğretilerini objektif olarak özetler.
- Diğer dinlerden kültürümüze giren inanç ve uygulamaların farkında olur.
- Başkalarının inançlarına saygı duyar.”³¹

---

²⁶ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, MEB Yayınları, Ankara 2002, s. 93.

²⁷ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, s. 92.

²⁸ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, s. 93.

²⁹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, s. 88.

³⁰ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, s. 96-97.

³¹ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, s. 135.

Diğer dinler konusuyla ilgili 8. sınıfta aşağıdaki özel amaçlar belirlenmiştir:

- “Bütün dinlerdeki birbirine benzeyen temel ahlaki kuralları örneklerle açıklar.
- İnsan öldürmenin, hırsızlığın ve yalancı şahitliğin bütün dinlerde yasak olduğunu açıklar.”³²

Belirtilen ilkeler ve amaçlar doğrultusunda oluşturulan muhtevada 5. sınıf ünitelerinden birisi, “Peygamberleri Tanıyalım” ünitesidir. Bu ünite içerisinde Hz. Muhammed dışındaki peygamberlere de yer verilmiştir. Ayrıca “Peygamberlere Gelen Mesaj Aynı Amaca Yöneliktir” konu başlığı ile dinlerin ortak hedefler ortaya koyduğu düşüncesi kazandırılmaya çalışılmaktadır³³. 6. sınıfta yer alan “Kutsal Kitapları Tanıyalım” ünitesinde Kur’an-ı Kerim ile birlikte Tevrat, Zebur ve İncil hakkında bilgilere yer verilmiştir³⁴. 2000 programında da kutsal kitaplar konusunda yine önceki programlarda olduğu gibi sadece dört kutsal kitaptan bahsedilmesi ve ilahi/semavi olmadığı kabul edilen dinlerin kutsal kitaplarından bahsedilmemesi geleneğinin devam ettiği görülmektedir.

7. sınıfta yer alan “Dinleri Tanıyalım” ünitesinde “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinleri Tanıyalım” başlığı ile Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam, Hinduizm ve Budizm dinleri ile ilgili bilgilere ve “Başkalarının İnançlarına Saygı Gösterelim” konusuna yer verilmiştir. Programda dinlerden bahsedilirken günümüzde yaşayan büyük dinler ifadesi kullanılmıştır. Burada geçen “günümüzde yaşayan büyük dinler” ifadesi içerisindeki “büyük”lüğün neye göre olduğu belirsizdir. Eğer büyüklükten mensuplarının sayısı kastedilmekteyse yukarıdaki dinlerden bazılarının bu sınıflamaya dahil olmaması gerekir.

8. sınıftaki “Dindeki Anlayış Farklılıkları” ünitesi din içi anlayış farklılıklarına yönelik bir ünite. Cumhuriyet dönemi din öğretimi programları içerisinde ilk defa bu ünite çerçevesinde İslam içerisinde yer alan farklı yorumlar konusu ele alınmış ve bu çerçevede; din anlayışlarındaki farklılıkların sebepleri, din anlayışındaki farklılıklara dayalı olarak oluşmuş mezhep, tarikat, cemaat gibi oluşumların kökenleri vb. konular üzerinde durulmuştur. Yine 8. sınıfta yer alan “Dinlerin ve İslâmın Evrensel Öğütleri” ünitesi ile de dinlerin ortak ilkelerine yer verilmiştir³⁵.

2005 Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programında yer alan “...Sadece kendi inandığımız dini değil, çevremizdeki dinle-

³² İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli), s. 149.

³³ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli), s. 106.

³⁴ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli), s. 125.

³⁵ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli), s. 152.

ri, dinî anlayış ve yaşayış şekillerini de tanımak ve göz önünde bulundurmamak durumunda-yız...³⁶, "...Dünyadaki bu hızlı değişiklikler ülkemizde yaşanan dinler hakkında da temel bilgilerin öğrenilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu, diğer toplumlara anlayabilmek, onlarla anlaşabilmek, iyi ilişkiler kurabilmek, bu ilişkileri geliştirebilmek için, onların inançlarını, davranışlarını, kültürlerindeki farklılığın sebeplerini ve davranışlarına yön veren değerlerini yakından tanımayı gerektirir. Çünkü diğer toplumların dinî ve ahlâkî yaşayışları hakkında bilgi sahibi olmak, onlarla kolay ilişki kurmayı sağlar...³⁷, "kendi dininden ve başka dinlerden olanlara karşı anlayışlı davranışlarda bulunan, diğer dinleri tanıyan bireyler yetiştirmek³⁸" gibi ifadeler programın bireylerin İslam dışı ve İslam içi yorum farklılıklarına karşı olumlu davranışlar geliştirmesini hedeflediğini ortaya koyan önemli örneklerdir.

Programın diğer dinler ve İslam mezhepler ile ilgili oluşturmak istediği bakış açısı şu ifadelerle ortaya konulabilir:

"Program geliştirme süresi boyunca, gerek İslâm gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulmuş, batıl ve hurafeye dayalı yanlış bilgilerden uzak durulmuştur. İslâm'la ilgili bilgilerde; Kur'an merkezli, birleştirici ve mezhepler üstü bir yaklaşım benimsenerek İslâm kaynaklı bütün dinsel oluşumları kuşatacak kök değerler öne çıkarılmış; inanç, ibadet ve ahlâk alanlarıyla ilgili bu değerlerin, Kur'an'la ve Hz. Peygamberin çabalarıyla oluşturulmuş ve bütün Müslümanları birleştiren ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Amaç, yorumlardan birisini telkin edip diğerini dönüştürmek değil; sadece bireylerin, dinî kültür ve ahlâkî değerler hakkında doğru bilgilenmelerini sağlamaktır. Bununla birlikte, dinin anlaşılma biçimleri olarak tanımlanan mezhepler ve dinî oluşumlar, yok sayılmamış; kültürel zenginlik ve farklı düşünce ekolleri olarak görülmüştür. İlk aşamada dinin ortak paydaları, daha sonraki aşamada ise tarih boyunca ortaya çıkan farklı yorumlar hakkında, dinî-kültürel boyutuyla tasvir edici bir tarzda bilgi verilmesi hedeflenmiş ve bu amaçla bazı ünite ve okuma parçaları konulmuştur. Hatta diğer dinlere de yer verilerek dinler arası açılımlı bir ders niteliği kazandırılmıştır. Bu yaklaşıma uygun olan, bütün dinî ve ahlâkî değerler, öğretime konu edilmiş, ancak din eğitiminde kullanılan yaklaşımlardan birisi olan doktrin merkezli ya da mezhep merkezli bir din öğretimine dönüşmemesine büyük özen gösterilmiştir"³⁹.

Belirtilen bu anlayış çerçevesinde de öğrencilerin inanç ve kültür dünyalarına genişlik kazandırmak ve başka dinden olanlara karşı daha hoşgörülü ve anlayışlı davranış-

³⁶ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 10.

³⁷ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 10.

³⁸ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 11.

³⁹ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 12-13.

larda bulunmalarını sağlamak amacıyla diğer dinler hakkında genel bilgilerin verilmesi hedeflenmiştir⁴⁰.

Programın genel amaçları arasında konumuzla ilgili olanlar şunlardır:

-“...dinin evrensel barış kültürünün yerleşmesinde ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında katkıda bulunabileceğini benimser.

-...Kendi dinini, örf ve âdetlerini olduğu kadar diğer insanların dinlerini, örf ve âdetlerini de saygı ve hoşgörü çerçevesinde değerlendirir.

- Toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların dinin özü ile ilgili olmayıp sosyal bir olgu olduğu bilincine varır.

- İnanma ve yaşama özgürlüğünün bilincine varır.

- Birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü özümser.

- Diğer dinleri temel özellikleriyle tanıır⁴¹.

Programın genel amaçları değerlendirildiğinde yine farklı inançlarla ilgili öğrencilere çoğulcu bir bakış açısının kazandırılmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Program muhtevası incelendiğinde 9. sınıftaki “İnsan ve Din” ünitesinde “İnanmanın Çeşitli Biçimleri” konusuyla Monoteizm, Politeizm ve Ateizm gibi inanç biçimlerinden bahsedilmiştir⁴². Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk defa Ateizm konusu din öğretimi programlarında yer almıştır.

11. sınıfta “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde Cumhuriyet tarihinde ilk defa dört Sünni fıkhî-amelî mezheple birlikte Caferilik mezhebine de yer verildiği görülmektedir⁴³.

12. sınıftaki “Dinlerde İbadetler”⁴⁴ ünitesi ile “Yaşayan Dinler ve Benzer Özellikleri” ünitesi din dışı farklı yorumlarla ilgilidir. 2000 programında bilgi verilen Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet dinlerinden bu programda İbrahimi dinler olarak bahsedilmektedir. Önceki programda bu dinlerin yanı sıra Hinduizm ve Budizm hakkında da bilgi verilmişti. Bu programda bahsedilen dinler ise Hint Dinleri başlığı altında Hinduizm, Budizm, Caynizm, Sihizm; Çin ve Japon Dinleri başlığı altında Taoizm, Konfüçyanizm, Şintoizm ile

⁴⁰ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 13.

⁴¹ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 14-15.

⁴² Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 74.

⁴³ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 77. Programda Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik ile ilgili konulara yer verilmesi ile ilgili bir araştırma için bkz. Özlem Bektaş Öztaşkın, “Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 61, ss. 251-252.

⁴⁴ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 75.

geleneksel dinlerdir. Böylece Cumhuriyet döneminde ilk defa Sihizm, Taoizm, Konfüçyazizm, Şintoizm ve geleneksel dinler ile ilgili bilgiler bu programda yer almıştır⁴⁵. 11. sınıftaki “İslâm Düşüncesinde Yorumlar” ve 12. sınıfta “İslâm Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar”⁴⁶ üniteleri de din içi farklı yorumlarla ilgili ünitelerdir. Görüldüğü üzere bu programdaki din tasnifi 2000 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programlarındaki “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinler” şeklindeki tasnife benzemekle birlikte “günümüzde” ve “büyük” ifadeleri kaldırılarak “Yaşayan Dinler” şeklindeki bir tasnife dönüşmüştür.

2005 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında eski programla kıyaslandığında Alevilik-Bektaşilik konularına kısmen yer verildiği görülmektedir. Özellikle okuma metinlerinin 9 tanesinden 5’inin Alevilik-Bektaşilik ile ilgili seçilmesinin bir yenilik olduğu söylenebilir⁴⁷. 2005 ortaöğretim DKAB öğretim programında İslam dışı dinlere üçe yakın temel ünite ayrılmakta, diğer ünitelere oranla % 10 civarında diğer dinlere yer verilmektedir⁴⁸.

2006 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programında 4. ve 5. sınıfta doğrudan diğer dinler ile ilgili bir içerik bulunmamaktadır. 6. sınıfta “Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç”⁴⁹ ünitesinde Hz. Muhammed’in dışındaki peygamberlere ve Kur’an’dan başka ilahi kitaplara da değinilmiştir. “İslamiyet ve Türkler” ünitesinde ise diğer şahıslarla birlikte Hacı Bektaş Veli⁵⁰ gibi Alevi kültüründe önemli olan bir şahsiyete yer verilmiştir.

8. sınıfta “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde “Din ve Din Anlayışı”, “Din Anlayışındaki Yorum Farklılıklarının Sebepleri”, “İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri”⁵¹, “Din Anlayışındaki Farklılıklar Niçin Zenginliktir?”⁵² konuları bulunmaktadır. 8. sınıfta “Din-

⁴⁵ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 80.

⁴⁶ Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 77.

⁴⁷ Recep Kaymakcan, “Türkiye’de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7:1, s. 192-193.

⁴⁸ Recep Kaymakcan, “Türkiye’de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırıcılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme”, s. 200.

⁴⁹ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı, MEB, Ankara 2006, s. 71.

⁵⁰ İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 76. Programın Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik ile ilgili konular açısından bir değerlendirmesi için bkz. Özlem Bektaş Özataşkın, “Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 61, ss. 248-250. Ayrıca ilk ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin Alevilik-Sünnilik açısından değerlendirmesi için bkz. Hüseyin Yılmaz, “Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, XIII/2, ss. 189-209.

⁵¹ Bu konunun alt başlıkları olarak da “İnançla İlgili Yorumlar”, “Fıkhi Yorumlar”, “Tasavvufi Yorumlar” bulunmaktadır.

⁵² İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı, s. 74.

ler ve Evrensel Öğütleri” ünitesinde bulunan konumuzla ilgili konu başlıkları ise “Niçin Birden Çok Din Vardır?”, “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinleri Tanıyalım”⁵³, “Dinlerin ve İslam’ın Evrensel Öğütleri” ve Başkalarının İnançlarına Hoşgörülü Olmak”tır. 2005 Ortaöğretim DKAB Öğretim Programında dinler “Yaşayan Dinler” şeklinde tasnif edilmişken bu programda 2000 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programlarındaki “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinler” şeklindeki tasnife yer verilmiştir.

2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programında “Programın Uygulanmasına İlişkin İlike ve Açıklamalar” başlığı altında 10. maddede ihtiyaç duyulması halinde öğretmen tarafından Caferilik ve Şafilik gibi İslam içindeki farklı yorumlara ait anlayış ve uygulamaların açıklanacağı belirtilmiştir⁵⁴. Bununla birlikte DKAB derslerinin içerik açısından “dinler hakkında” bir ders değil, “belirli bir din hakkında din içinden öğreten”, “dinler hakkında kısıtlı ama nesnel olmaya yaklaşmış” bir ders, “kaynağını belirli bir dinden alan ahlak dersi” ve “İslam/Türk Medeniyeti hakkında bir dersin” bileşimi olduğu şeklinde değerlendirmeler de bulunmaktadır⁵⁵.

Programın içeriği incelendiğinde 6. sınıfta “Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç” ünitesinde “Peygamber ve Peygamberlere İman” ile “İlahî Kitap ve İlahî Kitaplara İman”⁵⁶ konuları yer almaktadır. “İslamiyet ve Türkler” ünitesinde “Türkler Arasında İslam’ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler” arasında Alevi anlayışta 12 imamdan biri olarak kabul edilen ve önemli isimler arasında olan Ali er-Rıza ve Hacı Bektaş Veli’ye yer verilmiştir⁵⁷.

7. sınıfta “Oruç İbadeti” ünitesinde “Muharrem Orucu”⁵⁸na yer verilmiştir. “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde “Din ve Din Anlayışı”, “Din Anlayışındaki Yorum Farklılıklarının Sebepleri”, “İslam Düşüncesinde Yorum Biçimleri”⁵⁹, “Din Anlayışındaki Farklılıklar Niçin Zenginliktir?” konuları bulunmaktadır.

⁵³ Bu dinler arasında Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam anlatılmaktadır.

⁵⁴ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 9.

⁵⁵ Bkz. Mine Yıldırım, “2011-2012 Öğretim Yılından Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin Bir Değerlendirme”, s. 7 (<http://www.aihmiz.org.tr/aktarımlar/dosyalar/1349647350.pdf> Erişim Tarihi: 08.04.2015).

⁵⁶ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 72.

⁵⁷ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 77. İlk ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Alevilik-Bektaşilik konuları ile ilgili bir araştırma için bkz. Eyup Şimşek, Özcan Güngör, “Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşilik”, *Turkish Studies*, 8/3, 2013, s. 539-565.

⁵⁸ *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 73.

⁵⁹ Bunlar arasında “İnançla İlgili Yorumlar”, “Fıkhi Yorumlar” ve “Tasavvufi Yorumlar” konuları bulunmaktadır. Tasavvufi yorumlar arasında da Alevilik-Bektaşilik konusuna diğerlerine göre daha ayrıntılı yer verilmiştir. Bkz. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 75.

8. sınıfta “Zekat, Hac ve Kurban İbadeti” ünitesinde “Kurban Tığlama (Kesme) Duası”⁶⁰ isimli bir okuma metni bulunmaktadır. “Dinler ve Evrensel Öğütleri” ünitesinde konumuzla ilgili olarak “Günümüzde Yaşayan Dinleri Tanıyalım”⁶¹, Dinlerin ve İslam’ın Evrensel Öğütleri” ve Başkalarının İnançlarına Hoşgörülü Olmak”⁶² konuları yer almaktadır. Bu programda 2000 ve 2006 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programlarındaki “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinler” şeklindeki tasnifin “Günümüzde Yaşayan Dinler” şeklinde değiştiği görülmektedir.

2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12.Sınıflar) Öğretim Programındaki farklı dinler ve İslam içi yorumlar ile ilgili üniteler 2005 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim programıyla büyük oranda benzerlikler taşımakla birlikte bazı farklılıklar da bulunmaktadır. 2005 programında 11. sınıftaki “İslam ve Barış” ünitesi bu programda yer almamıştır. Bu ünitenin yerine “Aile ve Din” ünitesi getirilmiştir. Bu ünite bulunan “Dinler Evliliğe Önem Verir” konusu dinlerin evliliğe yönelik bakış açısından bahsetmektedir⁶³.

12. sınıftaki “İslâm Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesinde “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” konusuna daha önceki programda da yer verilmişti. Ancak bu ünite içerisinde yer alan “Nusayrilik” konusu, Cumhuriyet döneminde ilk defa programlara eklenmiştir⁶⁴.

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmada temel amaç, Cumhuriyet dönemi din öğretimi programlarının İslamiyet dışındaki dinlere ve İslamiyet içindeki yorum farklılıklarına ne oranda yer verdiğini tespit etmektir. Programların incelenmesi neticesinde 2000 yılında hazırlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarının çoğulcu bakış açısının kazandırılmasının hedeflenmesi açısından Cumhuriyet dönemi din öğretimi programları arasında önemli bir dönüm noktasını oluşturduğu görüldü. Bu nedenle çalışma 2000 yılı öncesi ve sonrası şeklinde iki ana başlık altında ele alındı.

Cumhuriyet dönemi din öğretimi programlarında farklı dinlere verilen yer ile ilgili tespitler şu şekildedir: Cumhuriyet döneminde ilk defa 1956 Ortaokullar ve Bunlara Muadil

---

⁶⁰ Alevi-Bektaşiler, Kurban Bayramı başta olmak üzere, yılın belli mevsimlerinde çeşitli nedenlerle kurban keserler. Kurban kesilmesi esnasında ise Kurban Tığlama (kesme) duası yapılır. Bkz. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 85.

⁶¹ Bu dinler arasında Hinduizm, Budizm, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam anlatılmaktadır. Bkz. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 77.

⁶² *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 77.

⁶³ *Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 65.

⁶⁴ *Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, s. 64.

Diğer Okullar İçin Din Dersleri Programı ile farklı dinler ile ilgili bilgilere değinilmeye başlanmıştır. Ancak farklı dinlerden -Yahudilik ve Hıristiyanlıktan- ilk defa ismen bahsedilmesi 1976 Ortaokul Din Dersi Programı ile olmuştur. Bu programlardaki bakış açısının İslam merkezli olduğu görülmektedir. Bu bakış açısı daha sonraki programlarda da devam ettirilmiştir. Bunu programlarda dinlerin tasnif ediliş şeklinde görebilmekteyiz. Mesela 1967 Lise ve Bunlara Muadil Öğretim Kurumları ile Lise Derecesindeki Din Dersi Programında dinler semavi-semavi olmayan, 1976 Ortaokul Din Dersi Programında ilahi-ilahi olmayan, 1976 Lise Din Bilgisi Programında hak-hak olmayan şeklinde dinler tasnif edilmiştir.

Dinler tasnifinin 1982 Lise Müfredat Programı ile değiştiği görülmektedir. Bu programda “Yeryüzündeki Dinler”, 2000 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim Programlarındaki “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinler”, 2005 Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programında “Yaşayan Dinler”, 2006 İlköğretim DKAB Öğretim Programında “Günümüzde Yaşayan Büyük Dinler”, 2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programında “Günümüzde Yaşayan Dinler” şeklinde dinler tasnif edilmiştir. Ayrıca 2005 Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Öğretim programında ilk defa Sihizm, Taoizm, Konfüçyanizm, Şintoizm ve geleneksel dinlere de programlarda müstakil başlıklar halinde yer verilmiştir.

Cumhuriyet dönemi din öğretimi programlarında İslamiyet içindeki farklı yorumlara verilen yer ile ilgili tespitler şu şekildedir: Cumhuriyet döneminde 2000 yılında hazırlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarına kadar din öğretimi programlarının hiçbirisinde İslamiyet içindeki farklı yorumlar ile ilgili bir başlık bulunmamaktadır. Bu programda “Dindeki Anlayış Farklılıkları” ünitesi ile ilk defa İslamiyet içindeki farklı yorumlardan bahsedilmiştir. 2005 Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı bu konuda önemli bir adım daha atarak dört Sünni fıkhî-amelî mezheple birlikte Caferilik mezhebine yer vermiştir. Ayrıca 2005 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programıyla birlikte Cumhuriyet döneminde ilk defa Ateizm konusu programa dahil olmuştur. 2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programında “İslamiyet ve Türkler” ünitesinde “Türkler Arasında İslam’ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler” arasında Alevi anlayışta 12 imamdan biri olarak kabul edilen Ali er- Rıza ve Hacı Bektaş Veli hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca “İslâm Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesinde “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında “Nusayrilik”e müstakil bir başlık ayrılmıştır.

2010 Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programında 12. sınıftaki “İslâm Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar” ünitesinde “Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufi Yorumlar” konusuna yer verilmiştir. Aynı ünite ile Cumhuriyet döneminde ilk defa “Nusayrilik” konusu programa dahil edilmiştir.

Çoğulculuk açısından baktığımızda 2000 yılı öncesindeki dönemde 1982 yılında uygulanmaya başlanan din öğretimi programına kadar çoğulcu bakış açısının programlara çok fazla yansımadağı görülmektedir. 1982 programıyla nispeten çoğulculuğa doğru bir geçiş yapılmaktadır. Bu programda da İslam dini ile ilgili bilgiler ağırlığını devam ettirmekle birlikte İslam dışındaki dinlere de yer verilmiştir.

2000 ve sonrası programlar genel olarak çoğulculuk açısından değerlendirildiğinde; 2000 yılında hazırlanan din öğretimi programında öğrencilere farklılıklara karşı saygı ve hoşgörü davranışları kazandırma gibi hedeflere yer verilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca programın İslam dışı dinlere yönelik bakış açısı ve onlara program içeriğinde yer vermesi yönüyle çoğulculuğu yansıttığı ifade edilebilir. Ancak her ne kadar farklılıklara karşı saygı ve hoşgörüyü kazandırma gibi hedeflere yer verilse de içerikte din içi yorum farklılıklarına yer verilmeye devam edilmiştir. Bu durum 2005 ve 2006 yılındaki din öğretimi programlarıyla biraz değişmiştir. Çünkü sözü edilen programlarla birlikte içerikte İslam dini içerisindeki farklı yorumlara yer vermeye başlanmıştır. Bu anlamda 2005 ve 2006 yılındaki programların daha çoğulcu, diğer dinlere yaklaşımda daha objektif, İslam içi çoğulculuğa yetersiz olsa da yer verme özelliklerine sahip⁶⁵ olduğu söylenebilir. Programlarda İslam dininin yoğunlukta olduğu bakış açısı devam etmekle birlikte İslam dinini benimsetmek gibi bir amaç bulunmamaktadır. Yine programlar incelendiğinde evrensel değerlerin öğretiminde dinin katkısından yararlanılmasına yönelik konuların içeriğe zaman zaman yansıtıldığı da görülmektedir.

Kaynaklar

- Altaş, Nurullah, "Türkiye'de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)", *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2002, 4 (12), s. 145-168.
- Aşlamacı, İbrahim, *Çoğulculuk ve Din Eğitimi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının İzlenmesi*, İHOP, Ankara 2013.
- Muhammet Şevki Aydın, Cemil Osmanoğlu, *Kültürlerarası Din Eğitimi*, Nobel Yayınevi, Ankara 2015.
- Bayar, Mustafa, "Çoğulculuk Bağlamında İmam Hatip Lisesi Kelam Dersinde Alevilik Bektaşilik Öğretimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (31), s. 551-559.
- Bazarkulov, Seyfullah, *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008.

---

⁶⁵ Recep Kaymakcan, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", *EKEV*, Yıl: 10, Sayı: 27, Bahar 2006, s. 31.

- Bulut, Zübeyir, "Dinsel Çoğulculuk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi", *Kelam Araştırmaları*, 2010, 8 (2), s. 65-90.
- Çapcıoğlu, Fatma, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006.
- Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları*, Uluslar arası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar 28-30 Mart 2001-İstanbul, MEB, Ankara 2003.
- Doğan, Recai, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 1998, Cilt: XXXVII, s. 361-441.
- Gündüz, Hatice, *İlköğretim Din Dersi Kitaplarında Diğer Dinlerin Öğretimi (Zorunlu Din Öğretimi Öncesi ve Sonrası Dönemlere Ait Ders Kitapları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.
- Gündüz, Turgay, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, 7 (7), s. 543-557.
- İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, İkinci Tab', Devlet Matbaası, İstanbul 1927.
- İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, Maarif Vekaleti İlk Tedrisat Dairesi, İstanbul 1340 (1924).
- İlkokul Programı*, MEB, İstanbul 1969.
- İlkokul Programı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB, Ankara 2006.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Bir Uygulama Örneği (Ankara Modeli)*, MEB Yayınları, Ankara 2002.
- Kaymakcan, Recep, "Danıştay, "Din Dersi Konusunda Niçin Görüş Değiştirdi?", *Zaman Gazetesi*, 6 Mart 2008. http://www.zaman.com.tr/yorum_yorum-prof-dr-recep-kaymakcan-danistay-din-dersi-konusunda-nicin-gorus-degistirdi_660893.html. (Erişim Tarihi: 17.12.2014).
- Kaymakcan, Recep, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", *EKEV*, 2006, 10 (27), s. 21-36.
- Kaymakcan, Recep, "Türkiye'de Din Eğitiminde Çoğulculuk ve Yapılandırmacılık: Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı Bağlamında Bir Değerlendirme", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 7:1, s. 192-193.
- Kaymakcan, Recep, *Yeni Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı İnceleme ve Değerlendirme Raporu*, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul 2007.
- Kutlu, Sönmez, "Laik Örgün Eğitim Sisteminde Doktrin Merkezli Çoğulcu Din Eğitimi Mümkün mü?", *Günümüz Aleviliğinde Eğitim Çalıştayı (29-30 Mayıs 2009)*, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2009.

- Lise Müfredat Programı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1987.
- Maarif Vekaleti Tebliğler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 921, 17 Eylül 1956.
- MEB Tebliğler Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1475, 23 Ekim 1967.
- MEB Tebliğler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1900, 27 Eylül 1976.
- MEB Tebliğler Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 2109, 29 Mart 1982.
- Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ankara 2005.
- Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ankara 2010.
- Özenç, Berke, "AİHM ve Danıştay Kararlarının Ardından Zorunlu Din Dersleri Sorunu", *IÜHFM*, 2008, LXVI (2), s. 191-226.
- Öztaşkın, Özlem Bektaş, "Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yıl: 2012, Sayı: 61, ss. 245-272.
- Şimşek, Eyup, Güngör, Özcan, "Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Alevilik-Bektaşilik", *Turkish Studies*, 8/3, 2013, ss. 539-565.
- Tosun, Cemal, "Cumhuriyet Dönemi Din Dersi Öğretim Programlarında Diğer Dinler", *Türkiye'de Dinler Tarihi (Dünü, Bugünü Geleceği)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, s. 655-672.
- Türkiye'de Din ve Eğitim: Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci*, Yayına haz.: Ayтуğ Şaşmaz, Batuhan Aydağül, Işık Tüzün, İrem Aktaşlı, Eğitim Reformu Girişimi, İstanbul 2011.
- Yıldırım, Mine, "2011-2012 Öğretim Yılından Uygulanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programına İlişkin Bir Değerlendirme".
(<http://www.aihmiz.org.tr/aktarımlar/dosyalar/1349647350.pdf> Erişim Tarihi: 08.04.2015).
- Yılmaz, Hüseyin, "Alevilik-Sünnilik Açısından Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009, XIII/2, ss. 189-209.
- Zengin, Zeki Salih, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.
- Zengin, Zeki Salih, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- Zengin, Zeki Salih, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004.

The Place of Different Religious Understandings in Religious Education Curriculum in The Republic Period

Citation / ©-Yürük, T. (2015). The Place of Different Religious Understandings in Religious Education Curriculum in The Republic Period, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 15 (1), 55-75.

Abstract- *The primary goal of the study is to determine in what proportion the curriculums of the religious education in the republic period were applied including different interpretations in Islam and other religions apart from Islam. In accordance with this goal, when the republic period curriculums are analyzed, Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum, which was prepared in 2000, has been a milestone in terms of targeting to bring a positive perception to the understanding of other religions. Although it is Islam-centered, information on other religions has begun to appear with "the Religion Curriculum for Secondary Schools and Their Equivalents" for the first time in 1956 in the republic period; however other religions are referred by name for the first time in "1976 Secondary School Religion Curriculum". In the "Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge Curriculums", "Different interpretations in Islam" are included with the unit "Different Understandings in Religion"- for the first time in the religious education curriculums which were prepared in 2000 in the period of republic. An important step has been taken by including Jafarism as well as four Sunni fiqh -applied sects in 2005 Secondary Education Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum.*

Keywords: *Religious education curriculums, different religious understanding, pluralism*